

Јадранка Р. Милић¹
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет (докторанд)

УБИСТВО КУЛТУРЕ ЉУБАВИ У РОМАНУ СВЕДОЧАНСТВА МАРГАРЕТ АТВУД

У јеку западне идеологије која нас разним механизмима убеђује у исправност система доминације постоји струја мислилаца који нас позива да изађемо из „утробе кита“², критички сагледамо системе доминације и реагујемо на њихове неправде. Пратећи бел хукс у раду *All about Love* долазимо до закључка да је могуће раскринкати системе доминације ако им супротставимо културу љубави у којој се љубав схвата као део политичког отпора. Циљ рада је показати да се Маргарет Атвуд у делу *Сведочанства* користи темом љубави, односно одсуством исте, да би скренула пажњу на статус љубави и механизме злоупотребе и убиства исте у систему доминације патријархата како би се контекстуално и текстуално испитале негативне последице убиства љубави у друштву. У раду се закључује да Маргарет Атвуд уводи три јунакиње, које унутар патријархата живе културу љубави, да би показала да систем доминације има свој крај и то онда када уместо културе доминације превлада култура љубави у којој је љубав схваћена као активна сила која тежи промени система угњетавања и искоришћавања.

Кључне речи: систем доминације, механизми манипулације, култура љубави, Маргарет Атвуд, *Сведочанства*

Савремене културолошке и хуманистичке теорије откривају дискурсе моћи које производе западне идеологије као и чињеницу да је у оквиру њих однос личног и друштвеног одвајан. Међу њима се издваја бел хукс, која у књизи *All About Love* истиче нераскидиву везу између љубави и политике, али и чињеницу да се у савременом свету човек окреће од љубави и да је зато у модерном времену неопходно скренути пажњу на статус љубави. Бел хукс опомиње да живимо у култури „нељубави која је постала начин живота“ (бел хукс 2001: X)³. У таквој култури љубав се дефинише и своди на њену романтичну верзију сматрајући се инстинктом да се воли. Бел хукс, супротно општеприхваће-

1 jadranskakg@yahoo.com

2 Салман Ружди, у делу *Imaginary homelands: Essays and Criticism* 1981–1991, сматра да је у савременом свету потребно хуманост потврдити у политичкој борби за очување хуманости, нарочито обесправљених класа и раса. Наведеним изразом се супротставља Џорџ Орвеловој мисли да је било довољно да се модернисти повуку у „утробу кита“ како би се у тренутку владавине пуританског морала заштитили или обновили остаци људскости које репресивне идеологије теже да искорене.

3 Све цитате из дела *All about Love* превела је ауторка рада.

ном схватању љубави, сматра да љубав мора да подразумева избор и активно деловање, а не само осећање. Позивајући се на Томаса Мертона, Ерика Фрома и Мартина Лутера Кинга, бел хукс дефинише љубав као „активну силу која нас доводи до заједнице са светом” (76). Бел хукс верује да љубав треба политизовати јер је то „начин да се заустави доминација и опресија” (76) и формира праведније друштво. Бел хукс изричито критикује слику љубави коју креира патријархално виђење света и указује да је она и даље норма оних који су на власти. „Патријархат, као било који систем доминације, у друштву креира веровање да у сваком међуљудском односу постоји инфериоран и супериоран, једна особа је јака, друга слаба, и стога је природно да снажни управљају слабијима” (97). Ауторка истиче да патријархално друштво одржава моћ и контролу тако што се у друштву, нарочито у медијима, формира слика љубави сценама доминације и насиља, а не сценама љубави и бриге. „Свет доминације је увек свет без љубави” (123) и зато спас од културе доминације и угњетавања бел хукс види у култури љубави у којој доминација и жеља за моћи не могу да постоје. У таквој култури љубав треба да се схвати као глагол и акција која је део политичког отпора и постаје „друштвени, а не индивидуални феномен” (92).

Попут бел хукс, Маргарет Атвуд у делу *Сведочанства* скреће пажњу на статус љубави у систему доминације фиктивног патријархата будућности показујући шта се са њом дешава и шта је заузело њено место. Маргарет Атвуд критички сагледава тоталитарни систем патријархата и истиче да су место љубави заузели механизми којима се систем доминације користи да би љубав злоупотребили и убили. Један од најјачих механизма којима се систем одржава на власти је усмеравање љубави ка вољењу власти и насилно исконструисаних закона не би ли неправде патријархата изгледале оправдане. Љубав се тако користи у сврху власти, док се у осталим случајевима сматра непотребном. Примера љубави између мушкарца и жене која није озаконена уговореним браком или сценама репродукције нема. Законима је љубав убијена и склоњена из друштва. Циљ овог рада је показати да се Маргарет Атвуд у делу *Сведочанства* бави темом љубави, односно одсуством исте, да би истакла негативне последице система у коме је љубав злоупотребљена или убијена. Бел хукс сматра да се култура љубави афирмише ако се „култивише свест” (94) о погрешним сликама љубави које су присутне у друштву. Маргарет Атвуд то чини критиком слике љубави коју производи патријархат, као и скретањем пажње на последице креирања такве слике. Иако у фиктивном систему доминације патријархата долази до злоупотребе и убиства љубави Маргарет Атвуд главну реч даје трима јунакињама које стварају простор културе љубави онакав како га дефинише бел хукс. То је, заправо, простор отпора и политичке реакције на неправде система доминације.

Дело *Сведочанства* можемо читати као наставак романа Маргарет Атвуд *Слушкињина прича*, у коме је Галад већ представљен као друштво

где је културу љубави преузела застрашујућа култура патријархата и искључиве моћи мушкараца. Култура патријархата је на силу одузела сву моћ женама, почевши од одузимања новца до тога да су распоређене у различите групације од којих свака на свој начин служи мушкарцима и држави. Већ у делу *Слушкињина њрича* предочене су поделе жена у групе и то на Супруге, Кћерке, Слушкиње, Тетке, Еконожене, Марте, Нежене и Језаиље, као и поделе мушкараца на Заповеднике, Очи, Анђеле и Чуваре. У систему Галада постоје друштвени сталежи од најнижих до највиших, с тим да је жена инфериорна у односу на мушкарца. Разлози за стварање оваквог друштва су ниска стопа природног прираштаја, па делује оправдано да се мушкарци користе женама не би ли се наталитет повећао. У Галаду влада теократски репресивни режим заснован на пуританизму из 17. века и старозаветној причи о Рахилији и Јакову, у којој се од Вале, Рахилијине сестре, тражи да са Јаковом добије пород и дете да сестри. Тако Слушкиње у Галаду постају власништво свог патријарха Супруга са једном једином функцијом размножавања. Новонастала држава је насилно сменила претходну успостављајући поредак хришћанског фундаментализма, укидањем свих грађанских слобода и успостављањем репресије над женама. Роман *Слушкињина њрича* бави се причом Слушкиње Фредове и њеног положаја у друштву Галада, који је на врхунцу моћи. Нова власт Галада је Фредовој узела дете и дала повлашћеном слоју становништва. Фредова је сада жива само зато што је потребна да роди дете Заповеднику Фреду и његовој Супрузи Серени Цој. Роман се завршава покушајем бекства Фредове са новорођеном ћерком. У роману *Сведочанства* су истакнуте приче три жене, Тетке Лидије, Агнес и Никол. Агнес и Никол су ћерке Слушкиње Фредове. Агнес је ћерка која је одузета и дата Заповеднику Кајлу и Супрузи Табити, док је Никол ћерка коју је Фредова успешно одвела у Канаду. Моћ Галада опада, а јунакиње се боре против система свака на свој начин. Тетка Лидија „изнутра” уништава систем и шаље негативне информације о Галаду у Канаду и помаже бекство Слушкиња, Агнес одбија уговорену удају, а Никол пристаје да оде из Канаде у Галад са задатком да се у Канаду врати са информацијама које могу да га униште. Тетка Лидија спаја сестре у заједничкој акцији одласка из Галада са кључним подацима за његово уништење.

У *Слушкињиној њричи* пратимо живот Слушкиње која, иако ућуткана и обесправљена у систему у коме се љубав сматра непотребном, бира да воли. Иако Фредова покушава да у наратив врати љубав, моћ Галада и закона је толико јака да нам се на крају романа чини да систем ипак има контролу и превласт над њеним животом. Роман *Сведочанства* нам ипак потврђује да је Фредова успела да се избори са системом и са ћерком побегне у Канаду. У *Сведочанствима* као владајући слој у дискурсу патријархата будућности мушкарци и даље одређују статус љубави. Примера љубави нема јер су место љубави заузели механизми којима се мушкарци служе да злоупотребе и контролишу љубав и тако

се одрже на власти. „У патријархату мушкарци раде шта год је потребно да би одржали контролу” (Бел хукс 2001: 40), па тако мушкарци љубав усмеравају ка вољењу наметнутих закона Галада. Усмеравање љубави ка власти и законима постиже се употребом метафоре Ока. Бел хукс истиче да се „културе доминације ослањају на култивацију страха и тако осигуравају послушност” (93). У Галаду се ка Оку усмерава љубав иако је то механизам којим се спроводи страх. Принуда је замаскирана узвишеном љубављу ка Оку, то јест према држави и владајућем слоју државе. Да би истакли правила Галада и обавезујућу љубав према Оку, власти се служе молитвама које су написале Тетке као опомену за непраћење и непоштовање закона Галада. У молитвама је јасно да Око све види и кажњава све оне који се не придржавају закона. Можемо рећи да је Галад држава „затвор”, а становници Галада „затвореници”, јер слика Паноптикона⁴, коју Мишел Фуко описује као простор у коме „код затвореника треба створити стално присутну свест о томе да је стално изложен погледу, чиме се обезбеђује аутоматско функционисање моћи која се над њим остварује” (Фуко 2010: 227), јесте слика Галада. У Галаду су свуда Анђели, Чувари, и Очи, који су заправо припадници полиције и војске и имају задатак да контролишу и надзиру кретање и комуникацију између људи. Хијерархија је успостављена и свако мора да се понаша искључиво као припадник своје групе. Када се први пут нађе у Галаду Никол прво наилази на мушкарце у униформи које не сме да гледа у очи па „сам се усредсредила на њихове униформе, али сам ипак осећала очи, очи, очи, свуда по себи, као руке. Никада се нисам осећала тако изложеном” (Атвуд 2020: 312).

У делу *Слушкињина њрича* на структуру друштва Галада може се применити дефиниција Емила Диркема, који је друштвене феномене видео као више од интереса појединца (Влашковић Илић 2019: 142). У делу *Сведочанства* Маргарет Атвуд наводи пример молитве у којој је јасно да се Оку даје све, док се народ Галада одриче себе и заклиње да ће служити, истрајати и бити послушан. Тако се и у *Сведочанствима* наставља жртвовање народа Галада зарад власти. Молитвама се љубав и свака слободна мисао усмерава ка веровању у више мисије Галада зарад лажне добробити народа.

„Под Његовим Оком зраци истине сјаје,
Видимо трехе све;
Прашћемо све огласке твоје
И доласке.
Из свакој срца шајне трехе ми чујамо,
Молићвама и сузама жрћиву ти њриносимо.

4 Модел за затвор који је дизајнирао енглески филозоф и социјални теоретичар Цереми Бентам. Мишел Фуко га у књизи *Надзирајши и кажњавајши* користи као метафору за савремено друштво, а нарочито институције које функционишу по принципу хијерархије, и његову тежњу да ствара свест о надзирању чланова друштвене заједнице.

*Заклећи на послушности, послушности и тражимо,
Непоколебљиви ћемо остати!
Тешкој дужности вољно руке пружамо,
Да служимо ми смо заклећи.
Све доконе мисли, пустиа задовољства ћушимо,
Себе се одрчимо, несебичности штежимо.” (Атвуд 2020: 45)*

Молитве су механизам који користи систем доминације са циљем да убеди и истрају у главама становника. Толико су упорне и стално присутне да могу да им „исперу мозак”⁵. На тај начин народ почне да верује у лажне система. Галад се служи молитвама да убеди људе у њихове грехе и да зато следи подношење жртви ради општег добра. Око их чува од греха, а народ заузврат подноси жртву послушности. Има оних који у то поверују, како их у Канади зову фанатици, којима се молитве толико усаде у главе да су на крају убеђени да је чак и убијање зарад Ока и власти племенито. Таква је групација жена под именом Бисерне Девојке, које верују у мисију спровођења божјег дела. У Канади деле памфлете покушавајући да привуку младе девојке у Галад под изговором да их чека светла будућност, а заправо ће се користити као репродуктивне машине. Оваквим застрашујућим примером колико механизми система доминације могу да утичу на веровања и свест људи Маргарет Атвуд нам скреће пажњу да нису проблем Бисерне Девојке и њихова дела, већ друштво које је искористило човека и употребило у своје сврхе и систем који се користи манипулативним средствима да их убеди у лажне божје намере тог система.

Молитве су и средство којим се истиче положај жена у Галаду. У молитвама се благосиљају Супруге, Тетке, Бисерне Девојке и ћерке Заповедника и тиме се њихов положај наводно истиче у односу на друге жене, јер су заправо и оне жртве система и немају повлашћени статус. Највећи део њих се прилагодио систему и ћутећи га подноси и прихвата. У молитвама се друге жене и не спомињу, сем Слушкиња, за чији пород се моли, али се оне саме сматрају палим женама које се искупљују својим телима рађајући бебе за Супруге и Заповеднике. Молитвама се спроводи закон тако да се закон не преиспитује, а мора да се воли, да му се пева и верује.

„...блајослови наше кћери, блајослови наше Сујрује, блајослови наше Тејке и Искушенице, блајослови наше Бисерне Девојке у раду у мисијама изван наших граници, и нека се Очинска Милости излије на наше љале сестре Слушкиње и искуји их кроз жртвовање њихових тела и њихово делање по Божјој вољи.” (43)

5 Термин којим се користи Адам Куртис, у документарцу *Century of the Self*, показујући да се америчка влада након Другог светског рата служила психоаналитичким теоријама да би оправдала неопходност манипулације и контроле над људима под изговором спашавања човека од варваризма у његовом несвесном.

Још један од механизма којима се користи систем доминације Галада је да догађаје из скорије историје преузимају у своју корист. Мала Никол је дете непослушне Слушкиње Фредове, која је своје дете одузела Заповеднику и његовој жени и одвела га у Канаду. Љубав се усмерава ка малој Никол, која се у молитвама представља као идол нације и симбол невиних над којима је извршена неправда одвођења из Галада. Љубав се усмерава ка вишем циљу поштовања закона, а тиме и добробити народа.

„И блајослови Малу Никол, коју је украла њена издајничка мајка Слушкиња и сакрили безбожници у Канади; и блајослови све невинне које она предсјавља, осуђене да их додигну недосјојни. Наше мисли и молићве су уз њих. Нека нам се Мала Никол враћи, молимо се: нека је Милосћ враћи.“ (44)

Молитва је корисна власти јер љубав усмерена ка малој Никол заправо служи да се гаји мржња према непријатељу и да се Слушкиње прикажу као лукаве и препредене. Иако молитве малој Никол вернике надахњује да мрзе непријатеља и да воле Никол, за оне непослушне власти је потврда да постоји место отпора и бунта. Маргарет Атвуд књигом *Сведочансћва* скреће пажњу на управо тај простор и све оне који критички сагледавају свет око себе, на оне који не верују лажима, већ виде како се те лажи производе и шта су последице веровања у њих.

У Галаду је љубав ка знању онемогућена. При самом формирању државе образовани су или уклоњени, јер знање може да представља претњу систему, или искоришћени у сврхе система да служе Законима, као што је случај са Теткама. Тетке преваспитавају жене, али и креирају правила, молитве и законе. Знање је у потпуности ускраћено женама и генерално сведено на минимум. Доступно је искључиво мушкарцима и Теткама, док остале жене не смеју да знају да читају и пишу. Као у роману *Фаренхајт 451* Реја Бредберија, у коме се гашење критичког мишљења постиже паљењем књига, у Галаду се, такође, пале књиге да би се уништило знање које има субверзивни и подривачки карактер.

Сем што је љубав злоупотребљена и искоришћена у сврху власти, статус љубави је такав да је нема. Убијена је тиме што је однос мушкарца и жене озакоњен искључиво уговореним браком или сценама репродукције. Љубав је законима убијена и склоњена из друштва. У делу *Сведочансћва* тема љубави између мушкарца и жене је присутна онда када је насилно озакоњена, али и одсутна, јер примера слободне љубави између мушкарца и жене нема. По речима Ериха Фрома, љубав је одређена структуром друштва. У случају Галада друштво је такво да је љубав озакоњена пошто је однос мушкарца и жене сведен на или уговорен брак са Супругом или исценирану репродукцију са Слушкињом. На тај начин је љубав усмерена ка мужу. Пример Слушкиње Кајловице, која долази да служи Заповеднику Кајлу и Супрузи Поли, коју жени након што Табита умире, показује да је положај Слушкиње као репродуктивне машине и даље озакоњен. Примери уговореног брака између Заповед-

ника Кајла и Табите, па касније Поле или Заповедника Цада и неколико Супруга, показују да је стање ствари у Галаду такво да су уговорени бракови нормализовани, док примера слободне љубави између мушкарца и жене нема.

Маргарет Атвуд у делу *Сведочанства* темом љубави која се злоупотребава и ускраћује подиже свест о слици љубави које креирају системи доминације, али и скреће пажњу на последице такве злоупотребе љубави. Делом *Сведочанства* стичемо знање о томе какво је друштво у коме нема љубави. Сазнајемо да када се друштво заснива на привилегованом положају мушкарца у коме они одређују статус љубави последице су катастрофалне. Убијања и вешања постају део свакодневног репертоара да би се скренула пажња непослушнима. Уговарање брака, рађање и давање деце повлашћеном слоју становништва се нормализује, као и статус једнога дела жена искључиво као репродуктивног материјала и одузимање сваке могућности избора другом делу жена. У друштву без љубави повлашћени положај мушкарца и потлачени положај жена постају прихваћене норме.

У таквом друштву бројни су примери којима Маргарет Атвуд истиче трагичне последице терора и насиља култура и система без љубави схваћене као трансформативне и друштвено активне силе. Иза варљиве мирноће Галада бројни су примери Слушкиња које, иако су све мере предузете да до тога не дође, извршавају самоубиства. Њима је љубав мајке према детету одузета законом и нико се није запитао какве могу бити последице закона у коме мајка нема право на дете. Слушкиње губе живот, попут Кристал, Кајловице Заповедника Кајла, када на порођају спасавају дете, а њих жртвују већем добру. Док Слушкиње немају право избора, Заповедници пролазе некажњено, попут Заповедника Цада, који је, као што сазнајемо из Тетка Лидијиних фасцикли, усмртио сваку Супругу која није могла да има децу. Чак и оне повлашћене групације жена, девојке које се спремају за удају, ћерке Заповедника, иду у школу која служи да се девојкама утера страх у кости. Молитвама, нарочито химнама Тетке Видале, девојке се уче да, ако не служе правилима Галада и мушкарцима, чека их смрт.

*„Погледај Тирзу! Седи преко њуша,
А коса јој на све стране луша;
Види како улицом пролази сама,
Дићнуше главе без стида и срама.
Где како лови поглед Чувара*

*Искушава ја и на трих наговара.
Да мења навике она не воли,
Никад не клекне да се помоли!
Када је ускоро трих савлада,
На Зиду ће висити мршва њага.” (Атвуд 2020: 339)*

Чак и под таквим претњама, велики је број оних које покушавају самоубиства, јер не желе да се удају, попут Беке и Агнес. Када Тетка Лидију обавештавају о покушају самоубиства Беке, преносе јој да је дошло до још једног покушаја самоубиства, што нам наговештава да се самоубиства дешавају редовно. Примери погубљења као део свакодневног скретања пажње на непослушне систему, као и посебни дани групопогубљења, када Слушкиње имају право да ударцима усмрте мушкарце који су се огрешили о законе, најочигледнији су примери последица оваквог система.

Ако нема љубави, већ злоупотребе исте, потребна је потпуна промена културе, таква у којој би владала етика љубави. Тако, без обзира на њихов обесправљен положај у фиктивном систему доминације, Маргарет Атвуд даје глас не једној, већ трима женама које, свака на свој начин, живе културу љубави јер показују неку врсту отпора владајућем режиму. За нарацију су изабране жене, ућуткане у систему Галада, али чак и у таквом положају оне причају приче и тиме не само да проговара све што је друштвено неизговорено, већ се показује и жеља за друштвеном променом. Самим тим што је њима дато и дозвољено да причају своје приче постајемо свесни шта се заправо дешава у системима доминације, шта се дешава са љубављу и ако је нема, шта је заузело њено место. Пример су да, иако им је наметнут одређени, у овом случају галадски систем доминације, постоји место за негодовање, место у коме се показује непослушност и отпор. То је место коме је корен у љубави, а оне схваћене као активна друштвена сила која тежи промени. По речима бел хукс, љубав је сила у којој се стапају речи и дела. Све три јунакиње делују, свака на свој начин, против система доминације и истрају јер их води љубав. Избориле су се за промену, такву да можемо да назиремо крај галадског система доминације и почетак неког другог коме би основа могла да буде култура љубави.

Агнес, једна од јунакиња, на почетку своје приче опомиње да Галад треба заборавити, али да је у њему ипак било љубави. Тако истиче да је, без обзира на то што је рођена у друштву у коме се љубав не признаје, а деца додељују повлашћеном слоју друштва, она ипак упознала љубав. У најранијем детињству је одвојена од биолошке мајке и дата Заповеднику Кајлу и његовој жени Табити. Агнес је познала љубав, јер ју је Табита, њена небиолошка мајка, волела. Табита ју је научила искренности, иако је сама говорила много лажи да би је заштитила. Табита је покушавала да буде добар човек у таквим околностима. Сви су је сматрали узорном Супругом, јер је ћутећи истрпела све муке, што је још једна од узорних врлина сваке жене којој следује брак. Табита се може сматрати примером жртве, попут Серене у делу *Слушкињина прича*, јер у Галаду нису једино Слушкиње жртве система. Супруге су, такође, жртве које су научиле да се прилагоде новом систему у сврху опстанка (Влашковић Илић 2019: 145).

У Галаду отац је фигура од које се не очекује љубав. Очеви никада нису ту пошто се баве важним питањима којима жене не би могле да се баве. Како каже Тетка Видала „то би било као да покушавате да научите мачку да хекла” (Атвуд 2020: 23). Тако се барем девојке уче у школи. Самим тим што је ћерка Заповедника, Агнес је имала повлашћен положај у односу на друге жене и девојке у Галаду. То што иде у школу за девојке не значи да ће стећи образовање, већ значи да ће се научити како да буду узорне и добре Супруге, попут њене небиолошке мајке. Њена будућност је већ одређена и њој је наметнут брак, али она показује отпор и сналажљивост. Научена искреност и љубав коју је осетила заправо ју је и довела до њеног механизма отпора, непослушности и бунта на предодређену будућност. Иако су девојке у школи Припремна Предбрачна Настава у Рубинима учене да су драгоцени цветови којима је једино могуће да климају главом на све што је одлучено у њихово име, такође се уче да бунтовних цветова нема. Ипак, прича да зарад будућности Галада Слушкиње рађају децу и дају их другоме, прича која се правда као подношење жртве зарад већег добра, за Агнес није у реду. Неприхватање оваквих идеја, које су заправо замаскиране нечовечности, доводи је до тога да спроводи опасан план јер каже да ће убити заповедника Џада, намењеног јој Супруга. Показала је отпор свему што је уче и схватила да су то лажи у које их убеђују и присиљавају да верују у њих.

Љубав није осетила само од мајке, већ и у пријатељству са Беком. Њихова љубав подразумева пожртвованост и жељу да другој буде добро. Бека је позитиван пример љубави схваћене као активне силе јер, иако је као мала доживела физичко злостављање од стране додељеног оца, успева да се одупре систему уговорених бракова и одбија удају. Покушава да се убије и тиме показује отпор утврђеним правилима и отвара могућност да може да буде другачије. Након покушаја самоубиства Тетке јој дозвољавају да се прикључи Манастиру. Пријатељство са Агнес почиње у школи, Бека јој прилази и потпуно јој верује, јер ју је у маси жена и девојака које лажу и претварају се у њој препознала особу која не лаже, или барем лаже мање од осталих. Пријатељство се наставља у Манастиру, где су обе доспеле након што су показале отпор и одбиле удају. Иако Агнес не верује у себе и да је могуће да опстане у љубави Бека толико верује у њу да када ју је учила да пише задала јој је да преписује део из Библије, у којем се помиње љубав као најјача од тројца, вере, љубави и наде. Љубав је јака колико и смрт чиме јој даје наговештај да мора да верује и да има довољно снаге да успе. Преписивањем молитве о љубави из Старог и Новог завета жели да јој укаже на једини исправан пут и да за њега мора да се бори:

„А сад остaje вjера, нада, љубав, ово што је; али је љубав највећа међу њима.

Љубав је јака као смрт.

Птица небеска однијеће глас, и што крила има доказатије ријеч.” (344)

Бека подноси огромну жртву за пријатељску љубав коју осећа према Агнес, да би две сестре, Агнес и Никол, успеле у отпору режиму и да би на тај начин љубав надвладала систем убиства љубави у коме живе. Остаје у Ардуа Холу, док Никол и Агнес беже у Канаду знајући да ће морати да да свој живот да би оне успеле.

Агнес показује снагу и истрајност када са сестром прелази границе Галада. Она је та која није одустала и веровала у речи које јој је Бека наменила. Њеним ликом Маргарет Атвуд даје пример покушаја и победе отпора, чак и у застрашујућој верзији система доминације попут Галада. Агнес је критички сагледала друштво у коме живи и открила „миље лажни“⁶ система Галада. Основа њене снаге и упорности лежи у љубави и подршци коју је ипак, чак и у држави попут Галада, имала.

Агнесиној сестри, малој Никол, љубав је одузета већ на рођењу. Мајка ју је одвојила од себе да јој не би била додељена породица Заповедника и Супруга. Одмах након њеног рођења успела је да је пребаци из Галада у Канаду. Једини начин да спаси ћерку јесте да је се одрекне. Одузета јој је љубав али дата слобода, да слободно живи, мисли и воли у Канади. Она већ осећа неку врсту заљубљености у Гарта, младића који је тренира самодбрани. Ни она не зна шта је то, али нам Маргарет Атвуд ставља до знања да друштво другачије од галадског постоји. Мала Никол сме да заволи, друштво јој не ставља вето на то. Уместо родитељске љубави дата јој је сигурност. Додељени су јој лажни родитељи, који јој пружају сигурност и дом, али не и љубав. Никол се осећа отуђено у држави која није њена и код родитеља који нису њени. Стална контрола и праћење родитеља још више доприносе томе да се осећа изгубљено и збуњено. Маргарет Атвуд се њеним ликом користи да би показала негативне последице система доминације који не паралише и осакаћује само једну генерацију, већ се последице осећају и у следећој. Иако покушамо да избегнемо систем, као што је у овом случају покушала Николина мајка, његове последице се осећају и стижу нас и у другој држави и следећој генерацији. Николина дисфункционалност и незаинтересованост се могу сматрати последицом одсуства љубави и тога да расте у туђини и да је васпитавају и одгајају туђини.

У *Сведочанствима* Маргарет Атвуд, сем Галадског друштва, уводи и друштво које је оличење слободе и борбе против угњетавања. Канада је место на које је Никол одведена да буде спасена и место где се одржавају протести против Галада. У Канаду, тајним путевима, стижу снимци погубљења, нарочито жена, због јереси и покушаја да своју децу одведу из Галада. Никол, у Канади Дејзи, све то гледа, али не разуме. Деца из њене школе, у оквиру пројекта Светске друштвене свесности, одлазе на протест, чији и она део жели да буде, не толико због свести о читавој ситуацији већ из бунта што је лажни родитељи држе под контролом.

6 Израз који, у говору „Art, Truth and Politicks” при примању Нобелове награде, користи Харолд Пинтер да би истакао да политичари избегавају истину користећи се политичким говором који је пун лажни да би се одржала моћ система, а народ остао у незнању.

Канада се може узети као пример супротности фиктивног света система доминације Галада. У њој је могуће слободно мислити и борити се за права. У њој се ученици уче да „преступе“⁷ против расних, сексуалних, заправо било каквих ограничења које системи доминације намећу. На тај начин образовање постаје пракса за борбу за слободу. У Канади су формирано редови покрета отпора према свему што се дешава у Галаду. Николини лажни родитељи, Мелани и Нил, пример су отпора и свести код обичних људи о неправди у њиховим или другим системима. Они нису затварали очи пред неправдом и, још важније, реаговали су на њу. Део су покрета отпора Мајски дан који су помагачи Подземног Пута Жена, начин на који Слушкиње покушавају да побегну. То подразумева и опасност по њихове животе и велику жртву, али их то не спречава у борби за правду. Оваквим примерима отпора постиже се циљ уништења система који се заснива на страху и контроли. До Канаде долазе реке избеглица, као и оптужбе за геноцид и корупцију, чиме нам Маргарет Атвуд открива да је Галад пред крајем и да свака доминација има свој крај.

Као неко ко је живео у слободном друштву Канаде, када се нађе у Галаду, мала Никол га види објективним очима као болесно друштво. На све стране су Очи и, иако потпуно обучена, осећа се изложенијом него икада пре. Иако је Никол наизглед равнодушна према задатку спасења читавог народа она заправо прихвата жртву за слободу Галада што је вид љубави. Снагу добија од љубави, оне која је потенцијално чека на крају задатка, а то је љубав мајке и сестре. Символ је отпора и могућности отпора у систему који је угушио сваку могућност.

Галадски систем подразумева потлачен положај жене. Жене су искоришћене за улоге у којима су се добро показале у претходном животу да би служиле Заповедницима. Међутим, била је потребна и група жена која ће управљати другим женама. Неко ко ће преваспитати остале жене и оспособити их за систем Галада. Неко ко ће створити правила и обезбедити начине којима ће се правила поштовати. За тај посао су изабране судије. Жене је требало преваспитати пошто су деценије утицаја декаденције и корумпираног друштва довеле до тога да жене очекују равноправност, што оне по својој природи, по мишљењу мушкараца, не могу достићи.

Изабрана за главну у том послу је Тетка Лидија. У њеном животу није било љубави усмерене ка мушкарцима, и ако јесте било је неуспешно и за њу неиспуњавајуће. Као дете је доживела трауме и физичко малтретирање од оца коме се није допало што је волела школу и по његовим речима била штреберка. То искуство није подстакло поверење у мушкарце тако да за себе каже да никада није била заљубљена. Њена љубав је усмерена ка каријери која заправо подразумева љубав ка пра-

7 Термин „transgression“ користи бел хукс у делу *Teaching to Transgress: Education as the Practice of Freedom*, да би објаснила важност критичког мишљења и колико је битно „огрешити“ се о систем ако се исти не заснива на слободи и једнакости.

вди, јер је била судија породичног суда. Вршила је дужност правично и деценијама радила на томе да поправи свет у границама својих могућности. Веровала је у вечне вредности, слободу, правду и демократију. Иако себе назива глупачом због тога, ипак, и у изопаченом систему Галада наставља да се понаша по тим правилима, само тајно. Спроводи правду ван суда и закона користећи се различитим средствима, углавном лажима и преварама. Крајњи циљ је казнити оне које крше њене унутрашње законе, заправо законе правде. Тако Бекиног додељеног оца, зубара доктора Гроува, бесе на Групопогубљењу због наводног покушаја силовања Тетке Елизабете. Заправо је Тетка Лидија исценирала целу ситуацију да би доктор Гроув био кажњен за прави злочин који је починио, за сексуално коришћење малолетних девојчица, па и саме Беке.

Таквим средствима тетка Лидија је, како сама за себе каже, постала бабарога којом Марте, слушкиње у кућама Заповедника, плаше децу. У свакој је учионици као пример понашања моралног савршенства Галада, али је и опомена. Постала је моћна и као таква сенка је свима у Галаду, па чак и Заповедницима. Њена моћ лежи у знању, односно у тајним информацијама о другима. Фасцикле тетке Лидије су све што је годинама скупљала о људима прислушкујући. Из Фасцикли сазнајемо какво је право стање ствари у Галаду: злочини Супруга, Заповедника, Еконокласа, стручњака попут лекара, као и злочини Марта су многобројни. У фасциклама су присутни докази да су Слушкиње примораване на противзаконите поступке па оптуживане за исте, информације о миту и услугама на највишем нивоу, као и ковање завера једних против других, нарочито међу Супругама и Синовима Јаковљевим. Сазнајемо да су Марте прикупљале информације и продавале их, као и да када би Заповедник пожелео другу Супруге су вешане због прељуба које се никада нису догодиле. Наведени су примери суђења заснованих на лажним сведочењима изнуђених мучењима. Маргарет Атвуд јасно скреће пажњу на чињеницу да је спољашњи привид чистоте и врлине система доминације исконструисан и да је потребно критички сагледати сваки систем.

Систем доминације попут Галада се служи механизмом у коме нема избора, или се пењеш или падаш, тога је Лидија била свесна. Као судија сматрана је корисном за режим и пристала је да буде део система. Њено „да“ систему је било довољно да настави да живи, али и да служи Оку јер је склопила погодбу са Заповедником Цадом, али само да би се осветила и постигла да се уништи систем без правде. Након што су мушкарци преузели власт и жене затворили и мучили у месту које је иронично названо Захвалиште, Лидија је на себи осетила треће око, око освете. Знала је да није битно ни колико ће освета трајати, ни шта ће се морати да истрпи, али осветиће се. Спољашњост њеног живота укаљана је интригама, лажима, прислушкивањем и наредбама убиства, али њен унутрашњи живот је посвећен освети Галаду и свиме што такво друштво представља. Иако служи Оку, тетка Лидијин тајни живот је пример от-

пора, чак се може навести и примером живљења културе љубави. Њен механизам отпора јесте освета, коју не можемо сматрати позитивном особином, али јој је она омогућила да њена љубав према правди буде усмерена ка борби за слободу. Иако живети у друштву у коме нема слободе не пружа никакво могућство избора, Лидија је изабрала да тајно помаже покрет отпора, покрет који је помагао Слушкињама да побегну из Галада. Нико не би сумњао на њу, јер као жена, никада није могла да постане део Савета Заповедника и тако буде откривена. Наравно, опасност је постојала и зато се њена борба може сматрати жртвом коју свесно подноси за слободу и правду. На крају живота је имала могућност избора како ће умрети. Изабрала је самоубиство јер је већ била откривена, али није била свесна да је жртва коју је поднела и борба коју је изабрала успела. Није знала да су докази против Галада стигли у Канаду и да су обелодањени. Чак је и постигла да споји породицу трагично растављену праћењем правила Галада, мајку са две ћерке.

Као и роман *Слушкињина прича*, Маргарет Атвуд и роман *Сведочанства* завршава неком врстом епилога којом проблематизује питање историјске истине, односно, питање истине било које од три приче главних јунакиња. На тринаестом симпозијуму историчара главну реч има историчар Пјеишото, који и сам сматра да је могуће да у историјским доказима постоје грешке и да опрезност никада није наодмет. Ипак, међу свим доказима истиче споменик који и данас постоји, споменик Беки, Тетки Имортел. Споменик су подигле Агнес и Никол, са мајком, очевима, својом децом и унуцима, на коме су исписане исте оне речи љубави које је Бека наменила Агнес.

По речима Питера Салерса, у говору „Art as Moral Action”, уметност је потребна да би се створио простор који у друштву не постоји. То је простор искрености и то онакав у коме људи без моћи говоре. Питер Салерс наводи пример уметничких дела Грчке у којима су проговарали они ућуткани, попут жена, робова, деце и странаца. Такав простор који у савременом друштву не постоји, простор у коме жене говоре своју истину, простор у коме се механизми контроле и манипулације система доминације називају правим именом, простор у коме се истиче злоупотреба љубави, као и покушај убиства љубави је простор романа *Сведочанства* Маргарет Атвуд. Кажемо 'покушај убиства', јер Маргарет Атвуд ствара и простор у коме има места за неприлагођеност и кршење правила. У том простору љубав живи и у њему се критички испитује нормализација нечовечних закона друштва доминације. У том простору се рађа отпор коме је корен у љубави, схваћеној као друштвено актив-ној сили. Маргарет Атвуд показује да је системе доминације немогуће одржати и да њихов крај јесте победа културе љубави. Фиктивни систем доминације који ствара Маргарет Атвуд у делу *Сведочанства* јесте систем који креира механизме којима се спроводи страх. Међутим, како Тетка Лидија каже, врх државе Галада, који се називао симболично Страховлада, више је паралисао него застрашивао. Као што и Маргарет

Атвуд потврђује, оно што се дешава у културамама доминације јесте да након парализованости следи реакција и буђење које се догоде из простора уђутканих, оних који критички сагледавају систем доминације и „љубав” употребе као део политичког отпора.

Литература

Атвуд 2020: М. Atvud, *Svedočanstva*, Beograd: Laguna.

Бел хукс 2001: bell hooks, *All About Love: New Visions*, New York: William Morrow Paperbacks.

Бел хукс 1994: bell hooks, *Teaching to Transgress: Education as the Practice of Freedom*, London: Routledge.

Библија 2008: *Stari zavet*, превод: Ђура Даничић; *Novi zavet*, превод: Вук Стефановић Караџић, Beograd: Glas mira.

Бредбери 2015: R. Bredberi, *Farenhajt 451*, Beograd: Laguna.

Влашковић Илић 2019: В. Vlašković Ilić, Слушкиње и супруге у теоријском моделу жртве Маргарет Етвуд, у: *Српски језик, књижевност, уметност: зборник радова са XIII међународној научној скупи одржаној на Филолошко-уметничком факултету у Крајујевцу (26 - 27. X 2018)*. Књ. 2, Бебе, Крагујевац: ФИЛУМ, 139–148.

Куртис 2002: А. Kurtis, *The Century of the Self, part 2, „The Engineering of Consent”*, youtube. <<https://www.youtube.com/watch?v=fEsPOt8MG7E>>. 6.8.2019.

Орвел 1957: G. Orwell, *Inside the Whale and other essays*, London: Penguin.

Пинтер 1998: Н. Pinter, *Art, Truth & Politics*. <<https://www.nobelprize.org/prizes/literature/2005/pinter/25621-harold-pinter-nobel-lecture-2005/>>. 10.10.2020.

Ружди 1992: S. Ruždi, *Imaginary Homelands: Essays and Criticism 1981–1991*, London: Penguin.

Салерс 2019: P. Salers, *Art as Moral Action*. <<https://www.youtube.com/watch?v=fewt81B-9Ss>>. 12.01.2021.

Фром 2006: E. Fromm, *The Art of Loving*, New York: Harper and Row Publishers.

Фуко 2010: М. Fuko, *Nadzirati i kažnjavati*, Beograd: Prosveta.

Jadranka Milić / THE MURDER OF LOVE, MARGARET ATWOOD, THE TESTAMENTS

Summary / In the height of the western ideology which uses its various mechanisms to convince us in the righteousness of domination systems there is a flow of the thinkers who invite us to go „outside the whale”⁸ and critically examine the mechanisms of the dominated systems. Following bell hooks in the book *All about Love*, we come to the conclusion that it is possible to unmask domination systems if we oppose them the culture of love where love is viewed as the active force which strives to societal change. The aim of the paper is to show that in *The Testaments* Margaret Atwood uses

8 Salman Rushdie, in his work *Imaginary homelands: Essays and Criticism 1981–1991*, considers that in the contemporary world it is necessary to confirm ones humanity in a political fight, especially the one for disempowered classes and races, so that the humanity is perserved. With the above mentioned expression he opposes George Orwell's thought that it was enough for the modernists to withdraw „into the whale” in order to protect or renew the remainings of humanity which repressive ideologies strived to root out in the time of the reign of puritan morality.

the topic of love, that is the absence of it, to draw attention to the status of love and the mechanisms of misuse and murder of love in the patriarchy domination system in order to question the negative consequences of the murder of love in one society both textually and contextually. The paper concludes that Margaret Atwood introduces three heroines, who are the examples of how to live the culture of love inside the patriarchy, to show that each domination system ends once the culture of love prevails over the culture of domination and once love is understood as the active force which strives to change the systems of exploitation and oppression.

Keywords: domination system, mechanisms of manipulation, culture of love, Margaret Atwood, *The Testaments*

Jadranka R. Milić

Примљен: 5. мај 2021.

Прихваћен за штампу маја 2021.